SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:1038

av Emil Högberg (S)

Försöksverksamhet med kommunal parlamentarism

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga att införa en försöksverksamhet som ger kommuner möjlighet att tillämpa kommunal parlamentarism och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Det finns en olycklig diskrepans mellan hur den kommunala demokratin faktiskt fungerar och hur den är reglerad. Kommunallagen bygger i grunden på principen om samlingsstyre. Kommunstyrelsen och nämnderna utses proportionellt, vilket innebär att både majoritet och opposition normalt är representerade. I praktiken fungerar de flesta kommuner på ett annat sätt. Efter valet bildas en politisk majoritet som styr kommunen, fördelar ordförandeposterna och driver en gemensam politisk plattform, medan övriga partier betraktas som opposition.

Statsvetarna David Karlsson och Mikael Gilljam har beskrivit den här ordningen som ”kvasi-parlamentarism” - kommunerna styrs i realiteten av en politisk majoritet samtidigt som det formella regelverket bygger på samlingsstyre.

Det finns skäl att pröva om denna skillnad mellan form och verklighet kan minska.

Redan 2007 föreslogs i en motion till riksdagen (Mats Gerdau 2007/08: K230) att kommuner skulle ges möjlighet att pröva kommunal parlamentarism. Motionären

pekade bland annat på Norge, där kommuner kan välja en parlamentarisk modell. Grundtanken är att den lokala ”regeringen” består av de partier som har stöd av, eller åtminstone tolereras av, en majoritet i fullmäktige. Oppositionen sitter inte i regeringen men garanteras insyn och goda arbetsmöjligheter.

Frågan har därefter utretts. Kommittén för förstärkning av den kommunala demokratins funktionssätt föreslog i SOU 2012:30, Vital kommunal demokrati, en särskild lag om försöksverksamhet med majoritetsstyre. Förslaget innebar att kommuner och landsting frivilligt skulle kunna välja en styrelse bestående enbart av den politiska majoriteten. Utredningen föreslog också regler för regeringsbildning, misstroendeförklaring och oppositionens insyn. Utredningen om en kommunallag för framtiden återkom senare med förslag om försöksverksamhet inför mandatperioden 2018–2022.

Det finns nu anledning att återkomma till frågan. Ett parlamentariskt system skulle för det första kunna göra det lättare för väljarna att se vem som styr kommunen och vem som utgör opposition. Det skulle också kunna stärka fullmäktiges roll som kommunens centrala politiska arena. Majoriteten skulle få ett tydligare ansvar för styret och oppositionens uppgift att granska och presentera politiska alternativ skulle bli tydligare.

Ett sådant system skulle också bättre kunna hantera förändrade politiska majoriteter under en mandatperiod. Kommunpolitiken har blivit mer fragmenterad och koalitioner förändras allt oftare mellan valen. När ett styre spricker och en ny majoritet bildas kan den nya majoriteten i dag behöva förhålla sig till en kommunstyrelse och nämndorganisation som valdes utifrån den tidigare politiska situationen.

Kommunallagen innehåller visserligen möjligheter att återkalla samtliga uppdrag i en nämnd när den politiska majoriteten där inte längre är densamma som i fullmäktige och att byta presidium när majoriteten förändrats. Men ordningen är betydligt mer omständlig än i ett parlamentariskt system, där det är självklart att den politiska ledningen måste åtnjuta den folkvalda församlingens förtroende.

Ett parlamentariskt system måste förstås innehålla ett starkt minoritetsskydd. Oppositionen behöver få goda möjligheter till insyn i beredningen av ärenden, tillgång till relevanta handlingar samt politiska och administrativa resurser som gör att de kan granska majoriteten och formulera sina alternativ.

Emil Högberg (S)